

Bu kitabın tüm hakları yazarlarına ve yayıncısına aittir.

**TÜRKİYE'DE DİNLER TARİHİ'NİN KURUMSALLAŞMASI
SÜRECİNDE
PROF. DR. ABDURRAHMAN KÜÇÜK**

Editör

Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU

ISBN: 978-605-9661-63-8

Genel Yayın Yönetmeni

Cuma AĞCA

Sayfa Tasarım / Kapak

Biçer YILDIRIM

Baskı / Cilt

Berikan Ofset Matbaacılık

Matbaa Sertifika No: 13642

BERİKAN YAYINEVİ

Cumhuriyet Mah. Bayındır 1. Sokak No: 15/1-2

Çankaya-Kızılay/ANKARA

Tel: (0312) 232 62 18 Fax: (0312) 232 14 99 ANKARA

Kitap içerisinde yer alan her bir makalenin tüm sorumluluğu kendi yazarına aittir.

Bu kitabın tüm hakları yazarlarına ve yayıncısına aittir.

**TÜRKİYE'DE DİNLER TARİHİ'NİN KURUMSALLAŞMASI
SÜRECİNDE
PROF. DR. ABDURRAHMAN KÜÇÜK**

Editör

Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU

ISBN: 978-605-9661-63-8

Genel Yayın Yönetmeni

Cuma AĞCA

Sayfa Tasarım / Kapak

Biçer YILDIRIM

Baskı / Cilt

Berikan Ofset Matbaacılık

Matbaa Sertifika No: 13642

BERİKAN YAYINEVİ

Cumhuriyet Mah. Bayındır 1. Sokak No: 15/1-2

Çankaya-Kızılay/ANKARA

Tel: (0312) 232 62 18 Fax: (0312) 232 14 99 ANKARA

Kitap içerisinde yer alan her bir makalenin tüm sorumluluğu kendi yazarına aittir.

YAHUDİLİKTE HZ. SÜLEYMAN

Mehmet KATAR*

Yahudi kaynakları, Müslümanlar açısından da önemli bir figür olan Hz. Süleyman hususunda çelişkili ve birbiriyle adeta taban tabana zıt olan birtakım ifadeler içermektedir. Bu çelişkili ifadeler hem Yahudi kitabının kendi içindeki anlatımda hem de Yahudi dini geleneğine ait rivayetlerde görülmekte ve çoğu zaman birbirine zıt, iki farklı Süleyman figürü ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Yahudi kutsal metni bir yandan Süleyman'ı, imar - inşaa faaliyetlerine büyük önem veren ve başta Yahudi dini hayatının merkezini teşkil eden ünlü Yahudi Tapınağı olmak üzere¹ pek çok yapıyı inşa ettiren,² halkını büyük bir refah ve zenginliğe kavuşturan,³ onları bilgece yöneten,⁴ eşsiz hikmet ve bilgelik sahibi olan,⁵ şöhret ve zenginlik sahibi bir kral olarak tanıtmaktadır.⁶ Diğer yandan aynı metinler kral Süleyman'ı halkını ağır vergilerle ezen,⁷ vergilendirme ve ağır işleri yüklemeye bile

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ I. Krallar, 6/1-38; II. Tarihler, 3/1-5/1.

² I. Krallar, 7/1-12, 9/15-19.

³ I. Krallar, 10/27; II. Tarihler, 1/15, 9/27.

⁴ I. Krallar, 3/16-28.

⁵ I. Krallar, 4/29-34; ayrıca bkz. Flavius Josephus, *The Antiquities of the Jews*, (Josephus, *The Complete Works*, Translated by William Whiston, Nashville Tennessee USA 1998 adlı eserin içinde), 8.2.1-2; Louis Ginzberg, **The Legends of the Jews**, I-II (in two volumes), Translated from the German Manuscript by Henrietta Szold and Paul Radin, 2nd edition, (The Jewish Publication Society), Philadelphia 2003, C. 2, s. 949-961; Martha A. Morrison and Stephan F. Brown, *World Religions Judaism*, New York 2009, s. 38.

⁶ I. Krallar, 10/1-8, 14-25; II. Tarihler, 9/1-8, 13-24; ayrıca bkz. Josephus, 8.7.5; Ginzberg, C. 2, s. 959.

⁷ Süleyman'dan sonra onun yerine geçen oğlu Rehovoam'a gelen İsrail kabileleri ona, babası Süleyman'ın ağır vergilerle kendilerini ezdiğini, bu nedenle vergileri azaltması gerektiğini, bunu yaptığı takdirde kendisine itaat ve bağlılıkta kusur etmeyeceklerini söylemiş, ancak Rehovoam bu teklifi reddetmiştir. Rehovoam'ın bu tavrı sebebiyle de kuzeyli on kabile Rehovoam'a başkaldırarak Efraimli Yerovoam'ı kral olarak benimsemiş ve ayrı bir devlet oluşturmuşlardır (bkz. I. Krallar, 12/3-20; ayrıca bkz. II. Tarihler, 10/3-17). Bu durum Süleyman'ın ağır vergilerle halkı bunalttığını ve Yahudi kutsal kitabının iddia ettiği türden bir zenginlik (bkz. I. Krallar, 10/27; II. Tarihler, 1/15, 9/27) iddiasının gerçeği yansıtmadığını ortaya koymaktadır.

adil davranmayarak kendi kabilesi olan Yahuda'yı kollayan,⁸ aldığı yabancı hanımlar sebebiyle ömrünün son yıllarında, bilgelik vasfıyla bağdaşmayacak bir biçimde putperestliğe düşen⁹ ve bu günahı sebebiyle de ülkesinin bölünmesine neden olan biri olarak itham etmektedir.¹⁰

Yahudi kutsal kitabının yukarıda ifade ettiğimiz çelişkili Süleyman algısı, Yahudi dini geleneği içerisindeki rivayetlerde daha farklı bir görüme bürünmekte ve Süleyman ile ilgili olumsuz ifadeler devre dışı bırakılarak Yahudi kutsal metnindeki olumlu vasıfların çok ötesinde olağanüstü özellikleri bulunan bir Süleyman algısı dile getirilmektedir. Bu çerçevede Hz. Süleyman, bütün mahlûkatın diline vakıf olan, insanları, hayvanları ve gözle görünmeyen cin-şeytan türü varlıkları emrinde bulunduran,¹¹ rüzgâra hükmeden, rüzgârda uçan halısıyla kısa zamanda çok uzak mesafelere kadar gidip gelebilen,¹² büyü yapma ve bozma yeteneği bulunan bir kral olarak takdim edilmektedir.¹³ Bu yazıda Yahudi tarihi ve geleneğinde oldukça önemli bir yeri bulunan Hz. Süleyman hakkında Yahudi kutsal metni ile Yahudi sözlü kaynaklarındaki mitolojik anlatımlarda görülen bu iki farklı Süleyman algısının mahiyeti ve nedenleri üzerinde durulacaktır.

Yahudi kutsal metni, esas itibarıyla Hz. Süleyman'ın tahta çıkış süreci ve krallığı döneminde yaptıkları hakkında bilgi vermekte, buna karşın onun tahta çıkışından önceki hayatı ilgili hemen hiçbir şey zikretmemekte ve sadece doğumu ile ilgili küçük bir ifadeye yer vermektedir. Buna göre

⁸ Yahudi kutsal kitabı Süleyman'ın angarya (bedava) çalıştırmak için bütün İsrail'de otuz bin kişiyi görevlendirdiğini ifade etmektedir (bkz. I. Krallar, 5/13-14). Bu ifadeden on iki İsrail kabilesi anlaşılabilir da Yahudi kutsal metninin anlatımına dikkat edildiğinde "İsrail" ifadesinin, devletin kuzeyde İsrail, güneyde Yahuda adıyla iki ayrı devlet halinde bölünmesinden sonraki adlandırmayı yansıttığı ve İsrail ifadesi ile kuzeydeki kabilelerin ifade edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim bunu, bölünme sürecini anlatan I. Krallar 12/1-20 ve II. Tarihler 10/1-20 dile getirilen anlatımlarda İsrail ifadesinin kuzeyli kabileleri ifade etmek amacıyla kullanılması örneğinde de açık bir biçimde görmek mümkün olmaktadır. Konuyla ilgili eserlerde de bu durum aynı şekilde anlaşılmış ve Süleyman'ın Yahuda kabilesini hariç tutarak diğer kabileleri angarya çalıştırdığı ifade edilmiştir (Charles Foster Kent, **A History of the Hebrew People**, From the Settlement in Canaan to the Division of the Kingdom, New York 1907, C. 1, s. 182-183; Paul Johnson, *A History of the Jews*, G. Britain and USA 2006, s. 60).

⁹ I. Krallar, 11/1-13, 33.

¹⁰ I. Krallar, 11/29-39.

¹¹ Ginzberg, C. 2, s. 958; John D. Seymour, *Tales of King Solomon*, London 1924, s. 95.

¹² Ginzberg, C. 2, s. 971.

¹³ Josephus, 8.2.5; Ginzberg, C. 2, s. 962.

Süleyman, Davut'un gayri meşru ilişki kurduğu ve daha sonra kocasını dolaylı biçimde öldürterek, haremine aldığı,¹⁴ Bat Şeva isimli kadından dünyaya gelmiştir.¹⁵ Bu kadın Davut ile evlilik öncesindeki ilişkisinden bir çocuk dünyaya getirmiş, ancak Yahudi kutsal kitabına göre bu çocuk, anne babasının günahı nedeniyle ölmüştür.¹⁶ Bu süreçte artık Davut'un meşru

¹⁴ Bkz. II. Samuel, 11. bap; Josephus, 7.7.1-2; ayrıca bkz. Kent, C. 1, s. 154-155. (Yahudi kutsal kitabı Davut'u, Tanrı'nın kutsadığı, özel olarak himaye ettiği, yaptığı işlerde ve aldığı kararlarda yönlendirdiği iyi bir insan ve yetenekli bir lider olarak tanıtırken bu vasıflarla bağdaşmayan çirkin bir isnatta da bulunmaktadır. Bu isnada göre Davut'un ordusu cephede Ammonlulara karşı savaşırken o; bir akşamüstü sarayının damına çıkmış ve yıkanmakta olan çok güzel bir kadın görmüştür. Davut, bu güzel kadının kendi askerlerinden Hititli Uriya'nın karısı Bat Şeva olduğunu öğrenmiş ve onu sarayına getirterek ilişkide bulunmuştur. Kadın, evine döndükten bir süre sonra hamile olduğu haberini Davut'a iletmış, bunun üzerine Davut, kadının kocasını, savaşın gidişatı hakkında bilgi alma bahanesiyle cepheden getirterek, çocuğu ona aitmiş gibi göstermeye çalışmıştır. O, bu plan çerçevesinde cepheden çağırıldığı Hititli Uriya'dan savaşın gidişatı hakkında bilgi aldıktan sonra onu evine istirahat etmeye göndermiştir. Ancak Uriya, arkadaşlarının cephede sıkıntılar yaşadığı bir zamanda evine gitmeyeceğini söylemiştir. Bir gün sonra Davut, onu sarhoş ederek evine göndermeye çalışmış, ancak ertesi gün onun yine evine gitmediğini ve sarayın kapısında uyduğunu öğrenmiştir. Bunun üzerine Davut, ordu komutanına yazdığı bir mektubu da vererek Hititli Uriya'yı tekrar cepheye göndermiştir. Davut mektubunda, ordu komutanına, Hititli Uriya'yı düşmanın en iyi askerlerinin bulunduğu ve yoğun çatışmaların yaşandığı bir noktasına sürüp yanındaki askerleri çekmesini ve böylece onun düşman tarafından öldürülmesini sağlamayı emretmiştir. Ordu komutanı, mektupla kendisine iletilen emre uygun hareket ederek Hititli Uriya'nın öldürülmesini sağladıktan sonra, ölüm haberini Davut'a iletmıştır. Böylece Davut, artık kocası cephede ölmüş dul bir kadın olan Bat Şeva'yla evlenmiş ve bu kadın evlilik öncesindeki hamileliğinden bir oğul doğurmuştur. Bkz. II. Samuel, 11. bap; ayrıca bkz. Josephus, 7.7.1-2.)

¹⁵ Bkz. II. Samuel, 12/24-25; Josephus, 7.7.4.

¹⁶ Yahudi kutsal kitabına göre Davut'un, Bat Şeva adlı kadınla gayri meşru ilişki kurup bu kadının kocasını dolaylı biçimde öldürtmesi ve sonrasında dul kalmış olan bu kadını alması Tanrı'nın tepkisine neden olmuş ve O, yaptığı işin yanlışlığını anlatması için peygamber Nathan'ı Davut'a göndermiştir. Peygamber Nathan Davut'a bir şehirde yaşayan biri zengin diğeri yoksul iki kişinin meselini anlatmıştır. Zengin kişinin, gelen bir misafiri ağırlamak için kendisine ait pek çok hayvanı olmasına rağmen, onlara kıyamayıp yoksul kişinin tek kuzusuna göz diktiğini ve onu kesip misafire ikram ettiğini söylemiştir. Davut buna kızmış ve o kişinin bu yaptığı işle ölümü hak ettiğini, gasp ettiği kuzunun bedelini dört kat fazlasıyla iade etmesi gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine Nathan Davut'a, bahsettiği o kişinin kendisi olduğunu, Tanrı'nın ona krallığı, her türlü imkânı ve pek çok kadını verdiğini, ancak onun Hititli Uriya'nın öldürülmesine sebep olup hanımı Bat Şeva'yı alarak büyük günah işlediğini söylemiştir. Arkasından da Tanrı'nın bu günah nedeniyle Davut'un soyuna karşı kılıcı eksik bırakmayacağını, ayrıca başkasının karısıyla gizlice ilişkiye girmesinin cezası olarak ileride başkasının da onun kadınlarıyla açıktan ilişkiye gireceğini, üstelik bunu yapmanın aileden birisi olacağını haber vermiştir. Davut suçluluğunu dile getirerek Tanrı'dan af dilemiş, bunun üzerine peygamber Nathan ona, işlediği suç nedeniyle ölmeyeceğini, ancak Bat Şeva ile evlilik öncesi ilişkisinden doğmuş olan çocuğun öleceğini söylemiştir. Bir süre

hanımı olan Bat Şeva bu kez Süleyman'ı dünyaya getirmiş ve Davut bu çocuğa Süleyman adını vermiştir. Tanrı da bu çocuğu sevmiş ve onu, Tanrı tarafından sevilen kişi anlamına gelen "Yedidya" olarak adlandırmıştır.¹⁷

Yahudi kutsal metninin yukarıdaki ifadelerinden, Davut'un Bat Şeva ile evlilik öncesi ilişkisinden doğan çocuğun ölümünden sonra doğan ilk çocuğun Süleyman olduğu anlamı çıkmaktadır. Ancak Yahudi kutsal kitabının bir başka kısmında Davut'un Bat Şeva'dan doğan çocukları sayılırken, Süleyman dördüncü ve son sırada zikredilmektedir.¹⁸ Yahudi kutsal kitabının anlatımının kronolojik olduğu düşünüldüğünde, Süleyman'ın; Davut ile Bat Şeva'nın evlilik sonrası doğan ilk çocuğu olmadığı, aksine Bat Şeva'nın dördüncü ve son oğlu olduğu ortaya çıkmakta ve bu durum, ölen oğuldan sonra Süleyman'ın doğduğu şeklindeki ifadeyle çelişmektedir.

Yahudi kaynaklarında Süleyman'ın çocuk sayılacak yaşta kral olduğu ifadesi¹⁹ onun, sadece Bat Şeva'nın değil, başka hanımları bulunan Davut'un da son doğan erkek çocuklarından biri, belki de sonuncusu olduğu ihtimalini gündeme getirmektedir. Nitekim Josephus, bu kanaati destekleyecek bir biçimde Süleyman'ın Davut'un en küçük oğlu olduğunu ifade etmektedir.²⁰

Süleyman, küçük oğul olmasına ve kendisinden daha büyük kardeşleri bulunmasına rağmen, tahtı ele geçirmeyi başarmıştır. O, babası Davut'un iyice yaşlandığı ve denetimi büyük oranda kaybetmeye başladığı bir dönemde kendisinden büyük olan kardeşi Adoniya ile taht mücadelesi yaşamış ve annesi Bat Şeva ile peygamber Nathan'ın Davut nezdindeki kulis faaliyetleri sayesinde tahta oturmuştur. Kaynaklara göre Adoniya, babasının iyice yaşlandığı dönemde askeri ve dini hiyerarşi üzerinde etkinlik kurmuş ve onların desteğiyle krallığını ilan etmeyi planlamıştır. Bu çerçevede o, ordu komutanı Yoav ve baş kohen (kâhin) Aviatar'ın desteğini sağladıktan sonra İsrail kabilelerinin temsilcilerine haber vermiş, Süleyman

sonra Nathan'ın söylediği şey gerçekleşmiş ve bu çocuk hastalanarak ölmüştür (Bkz. II. Samuel, 12/1-23; Josephus, 7.7.3-4).

¹⁷ Bkz. II. Samuel, 12/24-25.

¹⁸ I. Tarihler, 3/5.

¹⁹ I. Krallar, 3/7; Josephus, 8.1.1; Ginzberg, C. 2, s. 950

²⁰ Bkz. Josephus, 7.14.2.

hariç, diğer kardeşlerini de çağırması ve bunların olduğu bir ortamda kurbanlar kestirerek krallığını ilan etmiştir.²¹

Adoniya'nın tahtı ele geçirmeye yönelik girişimi, Süleyman'ı destekleyenler tarafından anında haber alınmış ve peygamber Nathan ile Süleyman'ın annesi Bat Şeva, Adoniya'nın kral olmasını önlemek için Davut nezdinde planlı bir girişimde bulunmuşlardır. Bu bağlamda önce Bat Şeva Davut'la konuşmuş ve onun, Süleyman'ı kral yapacağına dair kendisine söz verdiğini söylemiştir.²² Bat Şeva'nın hemen ardından peygamber Nathan Davut'un yanına gitmiş ve Bat Şeva'nın sözlerini destekleyerek, Davut'a halefini açıklamasını telkin etmiş, böylece krallığını ilan eden Adoniya'nın hamlesini, Süleyman'ı kral ilan ettirerek boşa çıkarmak istemiştir. Nathan ve Bat Şeva'nın Davut'u ikna etme girişimleri etkili olmuş ve o, Süleyman'ı kral tayin etmeye karar vermiştir. Bu kararını uygulamak için de Adoniya'yı destekleyen baş kohen Aviatar yerine, kohen Sadok'u ve muhafız birliği komutanı Benaya'yı çağırarak ve onlara, Süleyman'ı; kendisinin binek olarak kullandığı katıra bindirerek Gihon'a götürmelerini ve orada kral olarak kutsamalarını söylemiştir. Bu şahıslar onu, Davut tarafından kral seçildiğinin alameti olacak biçimde Davut'un katırına bindirmiş, Gihon'a götürerek orada mesh etmiş ve krallığını ilan etmişlerdir.²³

²¹ I. Krallar, 1/5-10; Josephus, 7.14.4; Kent, C. 1, s. 170-171.

²² Davut'un, Bat Şeva'nın iddia ettiği gibi oğulları arasından Süleyman'ı kral yapacağı konusunda daha önce herhangi bir taahhütte bulunup bulunmadığı bilinmediği için bu iddianın doğruluk veya yanlışlığını kanıtlamak mümkün gözükmemektedir. Ancak o dönem yaşlı ve hasta olması sebebiyle yakınları tarafından yönlendirilmesi kolay gözükürken Davut'un, daha önce, Süleyman'ın kral olacağı hususunda herhangi bir söz vermemiş olsa bile, en sevdiği hanımı Bat Şeva ve peygamber Nathan gibi iki önemli figürün sözüne inanması muhtemel gözükmektedir. Dolayısıyla Yahudi kutsal kitabına göre Süleyman, annesi Bat Şeva ile Peygamber Nathan'ın başını çektiği bir grubun, yaşlanmış olan Davut'u etkilemesiyle tahta geçmiş gözükmektedir. Ancak meselenin bu şekilde anlaşılması gerektiğini ve Süleyman'ın liyakati sebebiyle babası ve diğer ileri gelenler tarafından tercih edildiğini gösteren bazı ifadeler de bulunmaktadır. Bu bağlamda onun, kral olmasından kısa süre sonra, gece rüyasında Tanrı'nın, kendisinden ne tür bir dileği olduğu şeklindeki hitabına karşılık ülkesini ve halkını adil bir biçimde yönetecek bilgeliği dilemesi (bkz. I. Krallar, 3/3-15) Süleyman'ın gerçekten bu işe layık biri olduğunu ve onu destekleyenlerin liyakati sebebiyle onu destekledikleri ihtimalini gündeme getirmektedir.

²³ I. Krallar, 1/11-40; Josephus, 7.14.4-5; Kent, C. 1, s. 170-172; Theodore H. Robinson, **A History of Israel**, Vol. I, From the Exodus to the Fall of Jerusalem, 586 B.C., United Kingdom 1932, s. 243.

Süleyman'ın, Davut'un talimatıyla kral ilan edildiği bilgisi aynı esnada yandaşlarına ziyafet veren ve burada krallığını ilan eden Adoniya ve yanındakilere ulaşınca onu destekleyen kişiler Davut'un ve Süleyman'ın öfkesini üzerlerine çekmemek için Adoniya'nın yanından ayrılmışlardır. Bunda muhtemelen, Süleyman'ın beklenmeyen bir anda, adeta bir saray darbesiyle yönetimi ele geçirmesi ve onun yanında yer alan muhafız birliğine karşı koyacak düzenli bir askeri topluluğun olmamasının da payı olmuştur. Nitekim Adoniya da Süleyman'ın emrindeki muhafız birliğinin kendisini öldüreceği kaygısıyla sunağa sığınmıştır. Bunun üzerine Süleyman, kendisine sadık kalması ve krallık ile ilgili herhangi bir talepte bulunmaması halinde ona bir şey yapılmayacağını söylemiştir.²⁴ Ancak o, Adoniya'ya vermiş olduğu bu sözü, babasının ölümünden²⁵ kısa bir süre sonra çığnemiş ve ilk fırsatta kardeşi Adoniya'yı ortadan kaldırmıştır.²⁶

Kral Süleyman, taht konusundaki en önemli rakibi olan Adoniya'yı ortadan kaldırdıktan sonra, onun krallık girişimini destekleyen önemli kişileri de saf dışı bırakmıştır. Bu çerçevede Adoniya'nın en önemli destek-

²⁴ I. Krallar, 1/49-53; Josephus, 7.14.6; Kent, C. 1, s. 172.

²⁵ Davut, kendi yerine oğlu Süleyman'ı kral seçtirdikten bir süre sonra yetmiş yaşında vefat etmiş ve fethettiği için kendi adıyla "Davut Şehri" olarak anılan Kudüs'e gömülmüştür (I. Krallar, 2/10; Josephus, 7.15.2-3). Bazı kaynaklara göre Davut ile birlikte çok büyük bir hazine de onun kabrine konmuş ve bu hazinelerin bir kısmı sonraki dönemlerde bazı idareciler tarafından kullanılmıştır (Josephus, 7.15.3; Ginzberg, C. 2, s. 942).

²⁶ I. Krallar, 2/13-25; Josephus, 8.1.2-3; Kent, C. 1, s. 172-173; Robinson, C. 1, s. 245. (Kaynaklara göre Süleyman'a biat eden Adoniya, bir süre sonra Süleyman'ın annesi Bat Şeva'yı aracı yaparak babası Davut'un son dönemlerinde onun hizmetine bakan Şunemli Avişak'ın kendisine verilmesi için Süleyman'a ricada bulunmasını istemiştir. Bat Şeva, makul gördüğü bu talebi Süleyman'a iletmış, ancak Süleyman, Avişak'ın istenmesini adeta krallığın kendisinden istenmesi gibi değerlendirerek bu talebe büyük bir öfke göstermiş ve bu nedenle Adoniya'yı öldürtmüştür (Bkz. I. Krallar, 2/13-25; Josephus, 8.1.2-3). Kent'e göre, Yahudi kutsal metninde de bir oranda dile getirildiği gibi bir kralın ölümünden sonra geriye kalan kadınlar yeni krala ait oluyordu. Bu nedenle, ölmüş kralın geride bıraktığı bir kadını talep etmek veya onunla yatmak krallık üzerinde talepte bulunmakla eş anlamlı sayılıyordu (Bkz. Kent, C. 1, s. 173). Nitekim kral Saul'un ölümünden sonra tahta geçen ve o dönem Yahuda kabilesinin kralı olan Davut'la iktidar mücadelesi sürdüren Kral İşboşet babası Saul'un geride bıraktığı cariyesi Rispa ile yatan ordu komutanı Avner'e tepki göstermiş, o da bu olaydan sonra saf değiştirerek o dönemde Yahuda kralı olan Davut'un tarafına geçmiştir (Bkz. II. Samuel, 3/6-21; Josephus, 7.1.4). Aynı şekilde Davut'a karşı iktidar kavgası başlatarak Kudüs'ü ele geçiren oğlu Avşalom da iktidar talebinin mutlaklığını ve babasının tahtını aldığını insanlara kanıtlamak amacıyla sarayın damına kurduduğu çadırda babasının carileriyle beraber olmuştur. Bkz. II. Samuel, 16/21-22; Josephus, 7.9.5).

çilerinden olan ordu komutanı Yoav'ı öldürmüştü,²⁷ baş kohen Aviatar'ı ise sürgüne göndererek yerine Sadok'u atamıştır.²⁸ Süleyman, bu kişiler yanında, krallığın Yahuda kabilesinde olmasına karşı çıkan bir başka önemli muhalif Benyamınli Şimi'yi ise Kudüs'te ikamete mecbur tutmuş ve onun, zorunlu bir sebeple kısa süreliğine Kudüs'ten çıkmasını affetmeyerek, öldürmüştür.²⁹ Yahudi kaynaklarına göre Kral Süleyman, kendisine muhalif olan isimleri ortadan kaldırarak tahtını güvence altına aldıktan sonra, ülkenin güvenliği ile ilgili tedbirlere odaklanmış ve etrafta yer alan ülkelerle barış anlaşmaları yapmıştır.³⁰ Bu çerçevede o, Mısır Firavununun kızıyla evlenerek onunla müttefik olmuş ve böylece bölgenin en güçlü ülkelerinden biri olan Mısır'dan gelecek tehditlerin önünü almıştır.³¹ Kral Süleyman, ülkesinin güvenliğini sadece barış ve ittifak anlaşmalarına bırakmamış, aynı zamanda askerlik sistemi ve savunma anlayışında da ciddi bir değişikliğe gitmiştir. Bu çerçevede o, babası Davut'un döneminde küçük bir kısmı hariç, genelini, kabilelerden toplanan askerlerin oluşturduğu ordu yerine, tamamı paralı askerlerden oluşan bir ordu teşkil etmiş³² ve bu profesyonel

²⁷ I. Krallar, 2/28-34; Josephus, 8.1.4; ayrıca bkz. Kent, C. 1, s. 173; Robinson, C. 1, s. 245. (Yahudi kutsal kitabına göre Süleyman, ordu komutanı Yoav'ı, esas itibarıyla işlediği iki önemli cinayet sebebiyle zamanında onu cezalandıramamış olan babası Davut'un vasiyeti üzerine öldürmüştür (Bkz. I. Krallar, 2/5-6; Josephus, 7.15.1; ayrıca bkz. Robinson, C. 1, s. 244).

²⁸ I. Krallar, 2/26-27; Josephus, 8.1.3; ayrıca bkz. Kent, C. 1, s. 173.

²⁹ I. Krallar, 2/36-46; Josephus, 8.1.5; Kent, C. 1, s. 173-174.

³⁰ Kent, C. 1, s. 179-180; Moshe Sevilla-Sharon, İsrail Ulusunun Tarihi, Yeruslayim 1981, s. 20; Yusuf Besalel, **Yahudi Tarihi**, Kronolojik Yahudi Tarihi, 104 Dünya Yahudi Cemaati, İsrail ve Türkiye - İsrail İlişkileri, İstanbul 2003, s. 46.

³¹ I. Krallar, 3/1; Josephus, 8.2.1; Kent, C. 1, s. 179; Robinson, C. 1, s. 246; Sevilla-Sharon, s. 20; Besalel, s. 46. (Kral Süleyman, Firavunun kızını alarak Mısır ile dostluk tesis etmiştir. Ancak bir süre sonra, daha Süleyman zamanında Mısır'da tahtı ele geçirerek 21. hanedanı sona erdiren Şişak ile birlikte bu dostluk da büyük oranda ortadan kalkmıştır (Kent, C. 1, s. 179-180; Robinson, C. 1, s. 246-247). Nitekim bu Firavun bir süre sonra Süleyman'ın oğlu Rehovoam zamanında Yahuda'ya saldırarak önemli kentleri tahrip etmiş, Kudüs'ü kuşatarak teslim almış ve sarayın hazineleri yanında Süleyman Tapınağında altından yapılan bütün eşyalarını da yağmalamıştır (II. Tarihler, 12/1-9; ayrıca bkz. I. Krallar, 14/25-26; Josephus, 8.10.2-3; Robinson, C. 1, s. 270, 274-276).

³² Johnson, s. 60. (Süleyman'ın paralı askerlerden oluşan profesyonel orduya geçme kararı almasında muhtemelen, kabilelere mensup askerlerin, hem babası Davut'a karşı ayaklanan Abşalom'u hem de babasının yaşlılık döneminde krallığını ilan etme girişiminde bulunan Adoniyayı desteklemesi, buna karşın paralı askerlerin oluşturduğu muhafız birliğinin ise her iki krizde de mevcut kralın yanında yer almış olması ve yine Süleyman'ın, babasının

ordunun donanımını da arttırarak o döneme kadar İsrail ordusunda pek görülmeyen atlı savaş arabalarını yaygın biçimde kullanmıştır.³³ Ayrıca o, başta başkent Kudüs olmak üzere, önemli şehirlerin surlarını güçlendirmiş,³⁴ ülkenin savunma açısından önemli noktalarına sağlam kaleler inşa ettirmiş³⁵ ve buralara askeri yığınak yapmıştır.³⁶

Kral Süleyman, ülkesinin askeri sistemi ve savunmasına yönelik faaliyetleri yanında ülke içerisinde büyük bir imar ve inşaa faaliyetine girişmiştir. Bu çerçevede o, öncelikle babasının yerini belirleyip planını yaptı, ancak iddiaya göre Tanrı'nın emriyle yapım işini kendisine bıraktığı³⁷ Tapınağın inşaa faaliyetleri için gerekli hazırlıkları başlatmıştır. Bu bağlamda inşaat işinde kullanılacak taşların hazırlanması için taş ocaklarında çalışacak insanları görevlendirirken³⁸ inşaatla kullanılacak sedir ve servi ağaçlarının Lübnan bölgesinden temin edilmesi için de Sur kralı Hiram ile anlaşmıştır.³⁹ Ayrıca o, kendi halkından bir kısım insanı Hiram'ın adamlarıyla birlikte ağaç kesmek üzere dönüşümlü olarak Lübnan'a göndermiştir.⁴⁰

Kaynaklara göre Hz. Süleyman inşaat malzemelerinin temini hususundaki hazırlıklardan sonra, Mısır'dan çıkışın 480. yılında⁴¹ Kudüs'te,

paralı askerleri sayesinde kardeşi Adoniya'ya karşı başarılı olarak iktidarı ele geçirmesi etkili olmuş gözükmektedir. Johnson, s. 60; ayrıca bkz. Kent, C. 1, s. 172.)

³³ Robinson, C. 1, s. 248; Johnson, s. 60; Sevilla-Sharon, s. 22.

³⁴ Bkz. I. Krallar, 9/15; Josephus, 8.6.1, 8.7.7; Kent, C. 1, s. 177-178; Robinson, C. 1, s. 247.

³⁵ Bkz. I. Krallar, 9/15-19; Josephus, 8.6.1; Kent, C. 1, s. 177; Robinson, C. 1, s. 247-248; ayrıca bkz. Sevilla-Sharon, s. 22; Besalel, s. 46.

³⁶ Kent, C. 1, s. 177.

³⁷ Bkz. II. Samuel, 7/2-17; II. Tarihler, 17/1-15; I. Tarihler, 22/6-10; Josephus, 7.14.2, 7.14.9; ayrıca bkz. Muhammed Güngör, Yahudi Geleneğinde Süleyman Mabedi, Ankara 2014, s. 29.

³⁸ I. Krallar, 5/15-18; Tarihler, 2/17-18; Josephus, 8.2.9; Güngör, s. 35. (Süleyman'ın bütün İsrail'den yetmiş bini yük taşımak, seksen bini taş çıkarmak ve yontmakla görevli yüz elli bin kişiyi angarya çalıştırdığı, ayrıca bu insanların denetimini yapmak üzere de üç bin üç yüz kişiyi görevlendirdiği ifade edilmektedir (Bkz. I. Krallar, 5/15-16; Josephus, 8.2.9), II. Tarihler kitabında ise bu şekilde angarya çalıştırılanların tamamının İsrail'deki azınlıklara mensup olduğu iddia edilirken, denetim görevlilerin sayısı da Krallar kitabında belirtilenden daha fazla olarak üç bin altı yüz şeklinde zikredilmektedir. Bkz. II. Tarihler, 2/17-18). Taş kesme ve taşıma türü işlerde görevlendirilenler II. Tarihler Kitabında iddia edildiği gibi azınlık mensupları olsalar bile Süleyman'ın ağaç kesme işinde dönüşümlü olarak bedava çalıştırdığı otuz bin kişinin İsrail kabilelerine mensup olduğu anlaşılmaktadır. Bu da angarya işlerde sadece azınlıkların çalıştırıldığı söylemiyle çelişmektedir.)

³⁹ I. Krallar, 5/5-15; Josephus, 8.2.6-9; ayrıca bkz. Robinson, C. 1, s. 253; Güngör, s. 34.

⁴⁰ I. Krallar, 5/13-14; ayrıca bkz. II. Tarihler, 2/8; Josephus, 8.2.9; Johnson, s. 60.

⁴¹ I. Krallar, 6/1; ayrıca bkz. Güngör, s. 33. (Josephus, Yahudi kutsal kitabında belirtilen tarihten daha farklı bir tarihe işaret etmekte ve Mabet'in temelini, Mısır'dan çıkıştan 592

Moriya Tepesindeki Tapınağın inşasına başlanmış ve bu inşa faaliyeti yedi yılda tamamlanmıştır.⁴² Kral Süleyman, Tapınağın inşaatının tamamlanmasından sonra Sur'dan, İsraili bir kadının oğlu olan⁴³ Hiram ustayı getirtmiş ve Tapınağın iç tezyinatı ile ilgili işleri ona yaptırtmıştır. Son olarak da o, babası Davut'un Tapınağa bağışlamış olduğu altın ve gümüş eşyaları Tapınağa koydurmuştur.⁴⁴ Kral Süleyman Tapınağın bütün işleri tamamladıktan sonra İsrail kavminin ileri gelenlerini çağırarak ve bunların hazır olduğu bir ortamda kohenler ile Leviler, kesilen kurbanlar eşliğinde Ahit Sandığı'nı Toplanma Çadırı'ndan alarak Tapınak'ta hazırlanmış özel odaya taşımıştır.⁴⁵ Süleyman, bütün bu işlemlerin tamamlanmasından sonra da binlerce büyükbaş ve küçükbaş hayvanı kurban sunarak Tapınağın kutsanmasını gerçekleştirmiştir.⁴⁶

Kral Süleyman Kudüs'teki Yahudi Tapınağının inşasından sonra, Tapınağın yakınında inşaatı on üç yıl devam eden bir saray, evlenmiş olduğu Firavunun kızı için ayrı bir saray ve yargılama işlerinde kullanmak üzere bir bina daha inşa ettirmiştir. Ayrıca o, ülkenin kuzey kesimlerinde yaz dönemlerinde ikamet ettiği gösterişli bir köşkü de inşa ettirmiştir.⁴⁷ Kral

yıl sonra atıldığını iddia etmektedir (Bkz. Josephus, 8.3.1). Josephus'un, Yahudi kutsal kitabının belirttiği tarihten 112 yıl farklı bir zamana işaret etmesinin nedeni hakkında bir bilgiye sahip olmamakla birlikte, onun zikrettiği tarihi doğru kabul etmemiz halinde Mısır'dan çıkışın zamanı hususunda ciddi bir sorunla karşı karşıya gelmemiz kaçınılmaz olmaktadır. Zira Süleyman Tapınağı'nın inşaatının Süleyman'ın iktidarının dördüncü yılında muhtemelen M.Ö. 964 yılında atıldığı yedi yıllık inşa süresinin sonunda M.Ö. 957 yılında tamamlandığı kabul edilmektedir (Bkz. Güngör, s. 33-36). İnşaata başlangıç tarihi olarak gösterilen zamanın üstüne Josephus'un belirttiği 592 yılı eklememiz halinde Mısır'dan çıkışın; M.Ö. 1550'lerde, yani 16. yüzyılın ortalarında gerçekleşmiş olması gerekmektedir ki Mısır'dan çıkışın zamanı bu kadar erken döneme dayandırılmamaktadır. Ancak Yahudi kutsal metnin belirttiği, "Mısır'dan Çıkışın 480. yılında Tapınağın temelini atıldığı" ifadesini esas almamız halinde, bu tarih, 15. yüzyılın ilk yarısına, yani Firavun III. Tutmose zamanı olarak gösterenlerin (bkz. Lawrence T. Geraty, "Exodus Dates and Theories", *Israel Exodus in Transdisciplinary Perspective, Text, Archeology, Culture, and Geoscience*, Editors: Thomas E. Levy, Thomas Schneider, William H.C. Propp, Switzerland 2015, s. 55-58) ifade ettiği zamana denk düşmekte ve bu durumda Tapınağın temelini Mısır'dan çıkıştan 480 yıl sonra atıldığı ifadesinin Josephus'un belirttiği tarihten daha makul olduğunu ortaya çıkmaktadır.)

⁴² I. Krallar, 6/38; Josephus, 8.4.1, 8.5.1; Güngör, s. 36.

⁴³ I. Krallar, 7/13-14; Josephus, 8.3.4.

⁴⁴ I. Krallar, 7/13-51; Güngör, s. 54.

⁴⁵ I. Krallar, 8/1-8; Josephus, 8.4.1; Güngör, s. 55.

⁴⁶ I. Krallar, 8/62-64; Josephus, 8.4.5; Güngör, s. 57.

⁴⁷ I. Krallar, 7/1-12; Josephus, 8.5.1-2; ayrıca bkz. Kent, C. 1, s. 181-182.

Süleyman bu gösterişli sarayları, özellikle ülkenin kuzeyinde bulunan yazlık sarayını altın süslemelerle bezemiş, kullanılan eşyaların tümünü ise altından yaptırmıştır.⁴⁸ Süleyman'ın bu lüks ve ihtişamı saraylarla sınırlı kalmamış ve o basamaklarla çıkılan, fildişinden ve altından kaplanmış, eşi benzeri olmayan oldukça gösterişli ve büyük bir taht yaptırmıştır.⁴⁹ Süleyman kraliyet ailesi için yaptırdığı bu saraylar yanında ülkenin birçok bölgesinde yeni kentler kurmuştur.⁵⁰

Süleyman'ın inşa ettirdiği bütün bu gösterişli yapılar, onun zenginliği ve ihtişamı ile ilgili şöhretin çevre ülkelere kadar yayılmasına neden olmuş ve onun şöhretini duyan krallar, değerli hediyelerle onu ziyarete gelmişlerdir.⁵¹ Bu kapsamda Sebe Melikesi de Süleyman'ın bilgeliğini ve zenginliğini duydukça onu görme isteğine kapılmış ve sonunda merakına yenilerek büyük miktarda değerli hediyeyle onu ziyarete gelmiştir. Süleyman onu ülkenin kuzeyinde bulunan ve hemen her eşyası altından yapılmış olan gösterişli köşkünde ağırlamış, bu kadın Süleyman'ın bilgeliği yanında sarayının ihtişamı karşısında hayran kalmıştır.⁵²

⁴⁸ I. Krallar, 10/16-17, 21; II. Tarihler, 9/15-16, 20; Josephus, 8.5.2.

⁴⁹ I. Krallar, 10/18-20; II. Tarihler, 9/17-19; Josephus, 8.5.2.

⁵⁰ I. Krallar, 9/15-24; Josephus, 8.6.1; Johnson, s. 60.

⁵¹ I. Krallar, 10/23-25; II. Tarihler, 9/22-24.

⁵² I. Krallar, 10/1-10; II. Tarihler, 9/1-12; Josephus, 8.6.5-6. (Sebe Melikesinin Süleyman'ı ziyareti hususunda Yahudi sözlü geleneği ve Kur'an'da çok daha farklı bir anlatım yer almaktadır. Yahudi sözlü geleneğindeki bu anlatıma göre Süleyman bir gün; insanlar, hayvanlar ve cinlerden oluşan tebaası içerisinde hüthüt kuşunun eksikliğini fark ederek öfkelenmiştir. Kayıp olan hüthüt, bir süre sonra ortaya çıkarak Süleyman'a, yeryüzünde onun krallığına tâbi olmayan bir ülke olup olmadığını anlamak için dolaşmaya çıktığını, seyahati sonucunda zengin bir şehre vardığını, bu şehrin Sebe Kraliçesi olarak bilinen bir kadın idarecisinin bulunduğunu, halkının iyi savaşçılardan olduğunu ve Süleyman'a tabi olmadıklarını söylemiştir. Bunun üzerine Süleyman, Sebe Kraliçesine, kendisinin bütün varlıklar âleminin hükümdarı olduğunu, yeryüzünün bütün krallarının kendisini ziyaret ettiğini, kraliçenin de ziyaret etmesi halinde ona iyi muamele edeceğini, aksi takdirde insanlar, hayvanlar ve cinlerden oluşan ordusunu onun üzerine salacağını belirten bir mektup yazmış ve bunu hüthütle göndermiştir. Sebe Kraliçesi sabah Güneş'e tapınmak için çıktığında bu mektubu almış, durumu adamlarıyla müzakere etmiş ve önce hediyelerle bir heyet göndermiş, sonra da kendisi Süleyman'ı ziyarete gitmiştir. Süleyman, kraliçenin, kendisini su üstünde oturmuş olduğunu sandığı cam bir köşkte ağırlamış, bilgeliği hususunda kendisine sorduğu soruları cevaplamış ve karşılıklı hediyeleşmelerle ziyaret sona ermiştir (Ginzberg, C. 2, s. 958-960). Kur'an, Yahudi sözlü geleneğinin, Süleyman'ın şöhret ve itibarını ortaya koyma amaçlı olarak naklettiği bu hikâyeyi Yahudi geleneğinde zikredilmeyen tevhit inancı ve sonuçta Sebe Melikesinin Allah'a iman etmesi gibi hususları ön plana çıkararak naklet-

Kral Süleyman sadece imar inşa faaliyetlerinde değil, toplumun ekonomik üretim ve tüketim alışkanlıklarında da önemli bir değişime öncülük etmiştir. Bu çerçevede o, kendi dönemine kadar esas itibarıyla tarım ve hayvancılıkla uğraşan İsrail toplumunu ticaret ve imalat gibi önemli gelir kaynaklarıyla tanıştırmıştır. İsrail toplumu Süleyman'ın öncülüğünde ülkenin güney kesiminde bakır madenlerini işletmiş,⁵³ yine bu bölgede Kızıldeniz'in Akabe Körfezindeki Esyon-Gever olarak adlandırılan liman kentinde Sur'dan gelen ustaların öncülüğünde ticari amaçlı gemi inşa faaliyetlerine başlamıştır.⁵⁴ Üretilen bu gemilerle deniz yoluyla o günün şartlarında oldukça uzak sayılan noktalara kadar çeşitli ticari mallar taşınmış, burarlardan da değişik mallar ülkeye ithal edilmiştir.⁵⁵ Süleyman sadece deniz yoluyla yapılan ticarete önem vermemiş, aynı zamanda ülkesinin önemli ticaret güzergâhlarının kesişme noktasında bulunmasını fırsata çevirerek kara yoluyla yapılan ticarettten de önemli gelirler elde etmiştir.⁵⁶ Yahudi kutsal kitabı bu gelirlerin toplumdaki zenginliği çok arttırdığını ifade etmek için Süleyman döneminde Kudüs'te gümüşün taş derecesine düştüğünü ifade etmektedir.⁵⁷

Yahudi kutsal kitabının Süleyman döneminde toplumda oluşan zenginliği ifade etmek için yukarıda belirttiğimiz abartılı ifadeyi kullanması, ekonomik durumun gerçekten söylendiği gibi olduğu anlamına gelmemektedir. Zira Süleyman döneminde ticaret sayesinde ülkenin gelirleri artmış olsa bile toplum o döneme kadar görmediği bir imar ve inşa faaliyetiyle karşılaşmıştır. Bu imar ve inşa faaliyetleri artan gelirlerin tümünü tükettiği gibi toplumun üstüne ağır bir vergi yükünün konmasına da neden olmuş-

mektedir. Buna göre Sebe Melikesinin ülkesini ziyaret eden hüthüt, insanların Güneş'e tapındığını görerek bu durumu Süleyman'a şikâyet etmiş, Sebe Melikesi de ziyareti sonunda hakikati idrak ederek Allah'a iman etmiştir (Bkz. Neml (27), 20-44). Kur'an'ın naklettiği kıssadaki bir başka farklılık ise Sebe Melikesinin gelmesinden önce, Süleyman'ın; emrindeki görünmeyen varlıklardan biri vasıtasıyla Sebe Melikesinin tahtını getirmesi ve onu tanımayacak hale dönüştürmesi olmuştur. Bkz. Neml (27), 38-42.)

⁵³ Johnson, s. 62; ayrıca bkz. Scheindlin, s. 13; Sevilla-Sharon, 21. sayfa 7 numaralı dipnot; Besalel, s. 46.

⁵⁴ I. Krallar, 9/26; Josephus, 8.6.4; Kent, C. 1, s. 178.

⁵⁵ Josephus, 8.6.4, 8.7.2; Kent, C. 1, s. 178-179; Robinson, C. 1, s. 257; Sevilla-Sharon, s. 20-21; Besalel, s. 46.

⁵⁶ Robinson, C. 1, s. 256; Johnson, s. 61-62; ayrıca bkz. Sevilla-Sharon, s. 20.

⁵⁷ I. Krallar, 10/27; II. Tarihler, I/15, 9/27.

tur. Nitekim kral Süleyman bir kısmı abartılı düzeyde lüks olarak inşa edilen, bu nedenle de çok büyük harcamalar gerektiren bu imar ve inşa faaliyetleri sebebiyle ciddi bir maddi kaynak ihtiyacı hissetmiş ve bunu karşılamak için ülkeyi on iki bölgeye ayırarak⁵⁸ ağır vergiler koymuştur.⁵⁹ Kral Süleyman muhtemelen toplanan bu vergilerin de masrafları karşılama yetersiz kalması üzerine, tapınak ve sarayların inşası için kendisine malzeme ve usta temin eden Sur Kralı Hiram'a ücret olarak, ülkenin Galile taraflarındaki yerleşim yerlerini vermiş, ancak Hiram bu yerleri beğenmeyerek iade etmiştir.⁶⁰

Hız. Süleyman'ın, ödenmesi gereken borçlar sebebiyle ülke topraklarının bir kısmını gözden çıkarmayı gerektirecek kadar ekonomik sıkıntı çektiği bir ortamda Yahudi kutsal metninde geçen gümüşün taş kadar değerli olduğu ifadesinin gerçekte alakası bulunmayan abartılı bir söylem olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim o, kendisinden sonra oğlu Rehoboam'ın tahta geçişi esnasında halkın gündeme getirerek isyan etmesine neden olacak kadar ağır vergiler koyarak gelir açığını kapatmaya çalışırken gerekli işgücünü de insanları bedava çalıştırarak çözmeye ve bu suretle masrafları azaltmaya çalışmıştır. Bu kapsamda Süleyman, imar ve inşa faaliyetlerinde ihtiyaç duyduğu iş gücünü temin etmek için, başta ülkedeki azınlıklar olmak üzere,⁶¹ İsrail kabilelerini dönüşümlü biçimde bedava işçi olarak çalıştırmıştır.⁶² Süleyman'ın bu uygulaması İsrail halkı için Mısır'da köle olarak bedava çalıştırıldıkları günleri hatırlattığı için toplumda büyük bir hoşnutsuzluğa neden olmuştur.⁶³

Kral Süleyman'ın, halkın tepkisine neden olan uygulamaları, ağır vergiler ve angarya çalışma ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda onun mer-

⁵⁸ Bkz. I. Krallar, 4/7-19; Kent, C. 1, s. 182-183; Robinson, C. 1, s. 255; Johnson, s. 61.

⁵⁹ Bkz. I. Krallar, 12/1-14; II. Tarihler, 10/1-14; Josephus, 8.8.1-2; Kent, C. 1, s. 183; Johnson, s. 61; ayrıca bkz. Raymond P. Scheindlin, **A Short History of the Jewish People**, From Legendary Times to Modern Statehood, USA 1998, s. 14.

⁶⁰ I. Krallar, 9/11-14; Josephus, 8.5.3; Robinson, C. 1, s. 257. (Yahudi kutsal kitabına göre Süleyman, Hiram'ın beğenmediği için geri çevirdiği yirmi yerleşim yerini imar etmiş ve İsrailileri buralara yerleştirmiştir. Bkz. II. Tarihler, 8/2; ayrıca bkz. James E. Smith, 2 Chronicles: A Commentary, USA 2016, s. 60.)

⁶¹ I. Krallar, 9/20-21; Kent, C. 1, s. 182; ayrıca bkz. Robinson, C. 1, s. 255.

⁶² I. Krallar, 5/13-14; Josephus, 8.2.9; Kent, C. 1, s. 182-183; Johnson, s. 60.

⁶³ Johnson, s. 64.

kezi otoriteyi güçlendirerek kabilelerin etkinliğini azaltmaya yönelik faaliyetleri de⁶⁴ kabileler nezdinde büyük tepkiye neden olmuştur. Bu çerçevede o, ülkesini vergi toplamak amacıyla on iki bölgeye ayırırken, bu ayırmada kabilelerin sınırlarını kasıtlı bir biçimde gözetmemiş ve bu suretle kabilelerin gücünü azaltarak merkezi yapıyı güçlendirmeye yönelik bir çaba içerisinde olduğunu açık bir biçimde ortaya koymuştur. Ancak Süleyman'ın ulusal birliği sağlamaya yönelik bu girişimlerine karşın, mensubu olduğu Yahuda kabilesi mensuplarını bedava çalışma zorunluluğundan muaf tutması, önceki yapının devamından yana olan kabile mensuplarının, ayrımcılık düşüncesiyle daha yoğun tepki göstermelerine neden olmuştur.⁶⁵

Süleyman'ın ulusal birliği güçlendirme ve merkezi yapıyı ön plana çıkarma girişimleri adına yaptıkları yukarıdaki uygulamalarla sınırlı kalmamış ve o, Kudüs'te kendi adıyla anılan Tapınağı inşa ettirdikten sonra, o döneme kadar ülkenin değişik bölgelerinde bulunan kült merkezlerini önemsizleştirmeye ve Kudüs'teki Tapınağı ulusun yegâne ibadet merkezi haline getirmeye çalışmıştır. Bu durum, o zamana kadar Şekem, Beytel gibi önemli ibadet merkezlerine sahip olan kuzeyli kabileleri her açıdan rahatsız etmiş, öteden beri merkezi yönetimin kendi güçlerini ve etkinliklerini azaltmaya yönelik girişimlerin önemli adımlarından biri olarak telakki edilmiştir.⁶⁶

Yahudi kutsal kitabı yukarıda siyasi ve ekonomik faaliyetlerini özetlediğimiz Süleyman hakkında genelde olumlu ifadeler kullanmakla beraber, bu olumlu ifadeleri yok derecesine indirgeyen çok ağır eleştiriler de dile getirmektedir. Bu eleştiriler kapsamında Süleyman'ın, aldığı hanımlar⁶⁷ sebebiyle ömrünün son yıllarında putlara taptığı,⁶⁸ bunun üzerine

⁶⁴ Bkz. Sevilla-Sharon, s. 20.

⁶⁵ Kent, C. 1, s. 182-183.

⁶⁶ Johnson, s. 64; ayrıca bkz. Sevilla-Sharon, s. 21-22; Besalel, s. 46.

⁶⁷ Yahudi kaynaklarında Hz. Süleyman'ın, yedi yüz tanesi kral kızı, üç yüz tanesi ise sıradan olmak üzere bin kadınının olduğu (I. Krallar, 11/3), bütün bunların yanında Mısır Firavununun kızı ile de evlendiği zikredilmektedir (Josephus, 8.7.5). Ancak C. F. Kent, Süleyman'ın evlendiği kadınların sayısının bu kadar olmadığını, bu rakamların sonraki dönemlerde abartıldığını iddia etmektedir (Bkz. Kent, C. 1, s. 182). Bu abartının nedeni olarak görülebilecek bir ifade ise Robinson tarafından zikredilmekte ve eskinin Doğu toplumunda bir insanın konumunun aldığı hanımların çokluğu ile değerlendirildiğini zikretmektedir. Bkz. Robinson, C. 1, s. 241).

Tanrı'nın, iktidarı ondan almaya karar verdiği belirtilmektedir. Ancak Tanrı'nın Davut'a verdiği sözün hatırına bunu Süleyman'ın iktidarı döneminde değil, onun oğlu Rehovoam zamanında yapacağı ve yine, bölünecek devletin küçük parçasını Davut ile Yahuda kabilesinin hatırına onun soyuna bırakacağı zikredilmektedir.⁶⁹

Yahudi kutsal metninin, meydana gelen siyasi sosyal hadiseleri Tanrısal kurguya dayandıran bu söyleminin yahut kehanetinin ilk belirtileri bir süre sonra ortaya çıkmış ve Davut döneminde denetim altına alınarak uyruk haline getirilen kuzeydeki Aramlılar ile güneydeki Edomlular İsrail'e karşı ayaklanarak bağımsızlıklarını kazanmışlardır.⁷⁰ İsraili olmayan bu halklardan sonra, yüksek vergilerin yükünü çeken ve iktidarın nimetlerinden pay alamayan kuzeydeki İsrail kabileleri de huzursuzluk belirtileri sergilemeye başlamış ve bir süre sonra Efraim kabilesine mensup Yerovoam Süleyman'a karşı ayaklanmıştır. Bu ayaklanmadan önce Süleyman'ın üst düzey yöneticisi olan Yerovoam, bir gün Kudüs'e giderken yolda Şilolu peygamber Ahiya ile karşılaşmıştır. Ahiya Tanrı'nın İsrail devletinin

⁶⁸ Bkz. I. Krallar, 11/1-13; Josephus, 8.7.5-6. Robinson, C. 1, s. 241-242.

⁶⁹ Bkz. I. Krallar, 29-39; Josephus, 8.7.7. (Yahudi kutsal kitabında Süleyman'ın günahkârlığı ve bu nedenle devletin ikiye bölüneceği hususundaki açık ifadeler yanında, bazı metinlerde yer alan dolaylı ifadelerin de muhtemelen Süleyman'ın uygulamalarına yönelik tepki nedeniyle kutsal metinlere sokuşturulduğu izlenimi doğmaktadır. Bu bağlamda İsrailoğullarının kral talebiyle Peygamber Samuel'e gelmeleri üzerine Samuel'in, krallığın muhtemel zararlarından bahsettiği ve bu çerçevede kralın; onların oğullarını, savaş arabalarını kullanan askerler haline getireceği, yüksek vergiler koyacağı, ellerindeki verimli toprakları alarak kendi emrinde çalışanlara dağıtacağı ve halkı angarya çalıştıracığı türünden uyarıları (bkz. I. Samuel, 8/9-18) adeta Süleyman döneminde yapılanları tecrübe eden birinin ifadelerine benzemektedir. Aynı şekilde Musa'nın Kitabı olarak zikredilen Tora'nın son bölümünde kralın, çok altın, gümüş ve at biriktirmemesi, çok at satın almak için halkını Mısır'a göndermemesi gerektiği, ayrıca kalbini saptırmamaları için çok fazla kadına sahip olmaması gerektiği (Bkz. Tora ve Aftara, 5. Kitap: Devarim, 17/15-17) şeklindeki ifadeler, Süleyman'a yönelik eleştirileri çağrıştırmakta ve bu ifadelerin onun dönemindeki yanlışları eleştirmek amacıyla Süleyman öncesi dönemi anlatan kutsal metinlere sokulduğu izlenimini vermektedir. Robinson, C. 1, s. 241, 257.)

⁷⁰ I. Krallar, 11/14-25; Robinson, C. 1, s. 246, 259-260; ayrıca bkz. Elif Akkaya, Kitabı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim Çerçevesinde Hz. Süleyman, (Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara 2013, s. 59. (Aram halkının bağımsızlığını kazanması ile kuzey güney hattını oluşturan başlıca ticaret rotası kuzeyden Şam'ın denetimine girmiş, Edom'un bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte de güneyde, Kızıldeniz kıyısında bulunan Eşyon-Gever liman kenti üzerinden yürütülen deniz ticareti büyük darbe yemiş ve İsrail'in ticari gelirleri büyük oranda azalmıştır. Bkz. Robinson, C. 1, s. 260.)

büyük bir kısmını Süleyman'ın soyundan alarak kendisine vereceğini söylemiş ve onu ayaklanmaya teşvik etmiştir. Peygamber Ahiya'nın bu telkini üzerine Yerovoam Kral Süleyman'a karşı ayaklanmış, başarılı olamayınca da Mısır'a kaçmıştır.⁷¹ Ancak o, Süleyman'ın ölümünden hemen sonra Mısır'dan dönmüş ve Süleyman'ın oğlu Rehovoam'a karşı kendisini destekleyen kuzeyli kabilelerin liderliğini üstlenerek devletin ikiye bölünmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.⁷²

Yahudi kutsal metinleri, yukarıda ifade ettiğimiz gibi Süleyman ile ilgili olumlu ifadeler yanında oldukça ağır birtakım eleştiriler içerirken, Yahudi geleneği bu ağır eleştirileri tamamen devre dışı bırakmış, olumlu ifadeleri ise çok farklı bir boyuta taşıyarak Süleyman'ı, efsanevi bir varlık gibi anlatmaya başlamıştır. Bu çerçevede Yahudi kutsal metninde dile getirilen Süleyman'ın hikmet ve bilgeliği, onun bütün mahlûkatın diline vakıf olduğu söylemine,⁷³ krallık ve zenginliğinin benzerinin olmadığı ifadeleri ise onun dünyanın kralı olduğu ve bu çerçevede sadece insanlara değil, hayvanlara ve cin-şeytan türünden görünmeyen varlıklara da hükmettiği anlayışına dönüşmüştür.⁷⁴ Aynı kapsamda Süleyman'ın rüzgâra hükmettiği, uçan bir halıya binerek kısa zamanda değişik noktalara gidip geldiği,⁷⁵ melek Mikail'in kendisine verdiği taştan yapılmış bir yüzüğü mühür olarak parmağında taşıdığı ve bu yüzük vasıtasıyla cinleri ve şeytanları, başta tapınağın inşaatı olmak üzere her işinde kullandığı⁷⁶ türünden pek çok efsanevi anlatım dile getirilmektedir.⁷⁷ Bu rivayetleri bilimsel açıdan ele alan araştırmacılar, bu mitolojik anlatımların Süleyman'ın gerçek hayatı ve icraatlarıyla

⁷¹ I. Krallar, 11/26-40; Josephus, 8.7.7-8; Kent, C. 1, s. 184; Robinson, C. 1, s. 271-273.

⁷² I. Krallar, 12/1-20; ayrıca bkz. II. Tarihler, 10/1-19; Josephus, 8.8.1-3.

⁷³ Ginzberg, C. 2, s. 958; Seymour, s. 95.

⁷⁴ Ginzberg, C. 2, s. 958-959; ayrıca bkz. Seymour, s. 95.

⁷⁵ Ginzberg, C. 2, s. 971.

⁷⁶ Ginzberg, C. 2, s. 962-963.

⁷⁷ Yahudi sözlü geleneğinde karşımıza çıkan Süleyman ile ilgili bu efsanevi anlatımların önemli bir kısmı İslam geleneğinde de yer almaktadır. Bu bağlamda Yahudi sözlü geleneğinde olduğu gibi Kur'an'da da Süleyman'ın bilgelik sahibi olduğu,(Bkz. Neml (27), 15-16) hayvanların dilini bildiği,(Bkz. Neml (27), 16-19.) insanlara, hayvanlara, cin-şeytan türünden görünmeyen varlıklara(Bkz. Neml (27), 17.) ve rüzgâr gibi tabiat olaylarına hükmettiği (Bkz. Enbiya (21), 81.) şeklinde ifadeler yer almaktadır. Süleyman hususunda Yahudi sözlü geleneği ile Kur'an arasındaki bu temel benzerlikler, ayrıntılar içeren birtakım hikâyelerde de paralellikler taşımaktadır.

bir ilgisi olmadığını iddia etmektedirler. Onlara göre efsanevi boyuttaki bu abartılı anlatımlar, Süleyman'dan sonra, özellikle de Süleyman Tapınağının Yahudi hayatında merkezi bir önem kazanmasıyla birlikte başlamış ve Yahudiler, inanç ve ibadetlerinin merkezi olması yanında, milli kimliklerini korumanın da odak noktası olarak gördükleri Tapınağın banisi ile ilgili bu abartılı efsaneleri üretmiştir.⁷⁸

Sonuç olarak, yukarıda ifade ettiğimiz örneklerden de anlaşılacağı gibi Yahudi kutsal metinleri Süleyman konusunda ikircikli ve birbiriyle taban tabana zıt bir tavır sergilemektedir. Yahudi kutsal metninde yer alan bu çelişkili ifadelerin esas nedeninin, kuzeyli kabileler ile güneyli kabilelerin Süleyman konusunda aynı kanaatlere sahip olmaması ve her iki kesime ait yaklaşımların sonraki dönemde yazılan kutsal metinlere bir oranda yansımından kaynaklandığını düşünmek mümkün gözükmektedir. Yahudi kutsal metinlerinin oluşumundan sonra teşekkül eden ve Süleyman konusunda abartılı derecede olumlu ifadeler içeren Yahudi sözlü geleneği ise kuzeyli kabilelerin Asur istilasıyla birlikte Yahudi geleneği içerisindeki ağırlığını kaybetmesinden sonra, Süleyman ve soyuna olumlu bakan güneydeki Yahuda halkı tarafından oluşturulduğu için olumsuzluklardan arınmış gözükmektedir. Kabilecilik olgusunun da etkisiyle Süleyman'a olumlu bakan Yahuda halkı süreç içerisinde onun iktidarı ile ilgili olumsuz yönleri tamamen devre dışı bırakmış ve efsanevi bir Süleyman anlayışı oluşturmuştur. Bu anlayış, Süleyman Tapınağı'nın banisi olarak, Yahudilikte Tapınağın efsanevileşmesiyle paralel biçimde artmış ve sonuçta Yahudi sözlü geleneğinde olağanüstülüklerle donatılmış bir Süleyman figürü ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

Akkaya, Elif, Kitabı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim Çerçevesinde Hz. Süleyman, (Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara 2013.

Besalel, Yusuf, **Yahudi Tarihi**, Kronolojik Yahudi Tarihi, 104 Dünya Yahudi Cemaati, İsrail ve Türkiye - İsrail İlişkileri, İstanbul 2003.

⁷⁸ Kent, C. 1, s. 189; ayrıca bkz. Robinson, C. 1, s. 240-241.

Geraty, Lawrence T., "Exodus Dates and Theories", *Israel Exodus in Transdisciplinary Perspective, Text, Archeology, Culture, and Geoscience*, Editors: Thomas E. Levy, Thomas Schneider, William H.C. Propp, Switzerland 2015.

Ginzberg, Louis, **The Legends of the Jews**, I-II (in two volumes), Translated from the German Manuscript by Henrietta Szold and Paul Radin, 2nd edition, (The Jewish Publication Society), Philadelphia 2003.

Güngör, Muhammed, Yahudi Geleneğinde Süleyman Mabedi, Ankara 2014.

Johnson, Paul, A History of the Jews, G. Britain and USA 2006.

Josephus, Flavius, The Antiquities of the Jews, (Josephus, The Complete Works, Translated by William Whiston, Nashville, Tennessee USA 1998 adlı eserin içinde).

Kent, Charles Foster, **A History of the Hebrew People**, From the Settlement in Canaan to the Division of the Kingdom, New York 1907, C. 1.

Morrison, Martha A. and Stephan F. Brown, World Religions Judaism, New York 2009.

Robinson, Theodore H., **A History of Israel**, Vol. I From the Exodus to the Fall of Jerusalem, 586 B.C., United Kingdom 1932.

Scheindlin, Raymond P., **A Short History of the Jewish People**, From Legendary Times to Modern Statehood, USA 1998.

Sevilla-Sharon, Moshe, İsrail Ulusunun Tarihi, Yeruşalayim 1981.

Seymour, John D., Tales of King Solomon, London 1924.

Smith, James E., 2 Chronicles: A Commentary, USA 2016.

Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla **Tora ve Aftara**, 5. kitap: **Devarim**, Çeviri ve Düzenleme Moşe Farsi, Editörler: Yitshak Haleva vd. İstanbul 2009.